

עשין - ג

וּלְפַעֲמִים עוֹבֵר נְמִי (ג) בְּמַצּוֹת עֲשֵׂה ד' בְּצַדֵּק תִּשְׁפֹּט עֲמִיתְךָ". כְּגוֹן שֶׁרָאָה אֶת חֲבֵרוֹ שֶׁדָּבַר אוֹ עָשָׂה מַעֲשֶׂה, וַיֵּשׁ בְּדַבָּר הַזֶּה לְשֹׁפֵטוֹ לְצַד הַטּוֹב וּלְצַד הַזָּכוֹת אוֹ לְהַפְכוֹ, אֶפְלוֹ אִם הוּא אִישׁ בִּינּוֹנִי, נִתְחַיְבָנוּ מִן הַתּוֹרָה בְּמַצּוֹת עֲשֵׂה הַזֵּה לְדוֹן אוֹתוֹ לְכַף זָכוֹת. (וְאִם הָאִישׁ הַהוּא יֵרָא אֶלְקִים, נִתְחַיְבָנוּ לְדוֹן אוֹתוֹ לְכַף זָכוֹת, גַּם כִּי קָרוֹב וְנוֹטָה יוֹתֵר הַדָּבָר לְכַף חוֹבָה מִלְכַף זָכוֹת) וּמִי שֶׁהוֹלֵךְ וּמְסַפֵּר בְּגִנּוּתוֹ עֲבוּר הַדָּבָר הַזֶּה שֶׁדָּבַר אוֹ הַמַּעֲשֶׂה הַזֶּה שֶׁעָשָׂה, אוֹ הַמְקַבֵּל, שֶׁנִּתְחַזַּק אֶצְלוֹ לְגִנּוּת, עֲבוּר זֶה שֶׁשָּׁמַע עָלָיו, וְלֹא דָן אוֹתוֹ לְכַף זָכוֹת, עוֹבֵר בְּמַצּוֹת עֲשֵׂה ז'.
וּלְפַעֲמִים עוֹבֵר נְמִי (ג) בְּמַצּוֹת עֲשֵׂה דבצדק וכו'. והיא נמנית בספר המצות מצות עשה קע"ז עיין שם שכתב ובכלל זה גם כן שיתחייב שידין את חבירו לכף זכות ולא יפרש מעשיו ודבריו אלא לטוב, והיא מימרא מפורשת בשבועות בריש פרק שבועת העדות והיא נזכרת בסמ"ג גם כן ובסמ"ק שדבר זה נכלל במצות עשה דבצדק וכו' וגם הרבינו יונה בספרו שערי תשובה כתב שהיא מצות עשה דאורייתא וממנו העתקתי כמעט כל דברי שבסעיף זה שבפנים, וזה לשונו: והנה אם תראה אדם אשר ידבר דבר או יעשה מעשה, ויש לשפוט דברו ומעשהו לצד הטובה ולצד הזכות, אם האיש ההוא ירא אלקים יתחייב לדון אותו לכף זכות על דרך אמת גם כי קרוב ונוטה הדבר יותר לכף חובה (וכן כתב הרמב"ם בפרק א' דאבות במשנה והוי דן את כל אדם לכף זכות עיי"ש) ואם הוא מן הבינונים אשר יזהרו מן החטא ופעמים יכשלו בו יש עליך להטות הספק ולהכריעו לכף זכות כמו שאמרו חז"ל הדין את חבירו לכף זכות המקום ידינוהו לכף זכות, והיא מצות עשה מן התורה שנאמר בצדק תשפוט עמיתך. ואם הדבר נוטה לכף חובה יהיה הדבר אצלך כמו ספק ואל תכריעו לכף חובה. ואם האיש ההוא רוב מעשיו לרוע, או בחנתו כי אין יראת אלהים בלבבו וכו' עיי"ש וכן כתב הרמב"ם בפרק א' דאבות במשנה הנ"ל. ולכן כתבתי בפנים מן הבינונים.

באר מים חיים:

וּלְפַעֲמִים עוֹבֵר נְמִי (ג) בְּמַצּוֹת עֲשֵׂה דבצדק וכו'. והיא נמנית בספר המצות מצות עשה קע"ז עיין שם שכתב ובכלל זה גם כן שיתחייב שידין את חבירו לכף זכות ולא יפרש מעשיו ודבריו אלא לטוב, והיא מימרא מפורשת בשבועות בריש פרק שבועת העדות והיא נזכרת בסמ"ג גם כן ובסמ"ק שדבר זה נכלל במצות עשה דבצדק וכו' וגם הרבינו יונה בספרו שערי תשובה כתב שהיא מצות עשה דאורייתא וממנו העתקתי כמעט כל דברי שבסעיף זה שבפנים, וזה לשונו: והנה אם תראה אדם אשר ידבר דבר או יעשה מעשה, ויש לשפוט דברו ומעשהו לצד הטובה ולצד הזכות, אם האיש ההוא ירא אלקים יתחייב לדון אותו לכף זכות על דרך אמת גם כי קרוב ונוטה הדבר יותר לכף חובה (וכן כתב הרמב"ם בפרק א' דאבות במשנה והוי דן את כל אדם לכף זכות עיי"ש) ואם הוא מן הבינונים אשר יזהרו מן החטא ופעמים יכשלו בו יש עליך להטות הספק ולהכריעו לכף זכות כמו שאמרו חז"ל הדין את חבירו לכף זכות המקום ידינוהו לכף זכות, והיא מצות עשה מן התורה שנאמר בצדק תשפוט עמיתך. ואם הדבר נוטה לכף חובה יהיה הדבר אצלך כמו ספק ואל תכריעו לכף חובה. ואם האיש ההוא רוב מעשיו לרוע, או בחנתו כי אין יראת אלהים בלבבו וכו' עיי"ש וכן כתב הרמב"ם בפרק א' דאבות במשנה הנ"ל. ולכן כתבתי בפנים מן הבינונים.

ואל יתפוס עלי הקורא לאמר שבוודאי הרמב"ם חולק על רבינו יונה והסמ"ג והסמ"ק, וסובר שהוא רק מדה בעלמא ולא מצות עשה, והראיה שהרמב"ם כתב שם בסוף מאמרו במשנה הנ"ל שהוא מדרכי החסידות, דזה אינו דהרמב"ם איירי שם באדם שאין אני מכירו אם הוא צדיק אם רשע לזה בודאי אין אני מחויב מן התורה לדונו לכף זכות רק מדה טובה בעלמא, וכן ברמב"ם בפרק ה' מהלכות דעות בהלכה ז' שמונה זה בין מדותיו של תלמיד חכם ומשמע דהוא רק מדה בעלמא, התם איירי גם כן בכהאי גוונא. ותדע דהא העתיק שם לשון המשנה דאבות הוי דן את כל אדם לכף זכות, אבל אנן איירינן באיש שאני מכירו שאינו רשע רק מן הבינונים, שם הוא חיובא דאורייתא. והראיה מהרמב"ם גופא בספר המצוות במצות קע"ז הנ"ל כתב בהדיא ובכללה גם כן שיתחייב שידין את חבירו לכף זכות מלשון שיתחייב משמע בהדיא דאיירי בכל אדם דהתרי"ג מצות נאמרו לכל ישראל. וראה כי דברינו אמת, דבמשנה דאבות וכן ברמב"ם הלכות דיעות הנ"ל דאיירי במדות נאמר והוי דן את כל אדם לכף זכות ובמימרא דשבועות הנ"ל ובספר המצות הנ"ל דאיירי בביאור המצות עשה דבצדק וכו' נאמר והוי דן את חבירך לכף זכות, חבירך, משמע שאתה מכירו שאיננו רשע.

ומה שכתבנו בפנים דעובר היינו בכל הח' אופנים. ומפני שבכאן הוא קשה קצת להבין מפני מה לכן אבאר בעזה"י. הנה בלשון הרע ורכילות ובפניו ובשלא בפניו, פשוט דשייך מצות עשה זו, וכן בין על שקר ובין על אמת בודאי שייך גם כן מצות עשה זו, כי באמת אנו רואין בעינינו מחוש הנסיון שכמה וכמה סיפורים מן הלשון הרע והרכילות איננו שקר מוחלט, ואף על פי כן נשתנה כמה פעמים מאמיתת המעשה לדברי המספר מהיפך להיפך, שכמה פעמים מתחיל המספר לסדר את דברי הלשון הרע או הרכילות מאמצע הדיבור או המעשה, ואינו מסדר מה שהיה קודם לזה, ועל ידי זה נשתנה כמה פעמים הענין לגמרי (כמו שכתב אחד מן הראשונים שמי שירצה להתחיל באמצע הענין יאמר חס ושלוש שמותר לעבוד עבודת כוכבים, ויתחיל מועבדתם אלהים אחרים חס ושלוש) ולפעמים יאמר זה בניגון אחר ועל ידי זה גם כן משתנה הענין כמה פעמים, ופעמים הרבה יוצא הדיבור מפי אדם שלא במתכוין והוא עצמו מתחרט אחר כך על זה ופעמים הרבה מחמת שהיה לו בשעת מעשה כעס על ענין אחר, ונזדמן לו ענין זה בשעת מעשה, ומרוב צער נתהוה זה מה שדיבר או שעשה, כי אין אדם נתפס על צערו כמו שאמרו חז"ל בבבא בתרא סוף פרק השותפין. והכלל, מי שירצה לדון לכף זכות לא יסגרו לפניו דרכי הזכות, בין להמספר והמקבל, ולכן בודאי אם מקבל הרכילות לאמת גמור ואינו רוצה לדונו לכף זכות עובר גם כן במצות עשה זו. (באר מים חיים)